

Wyrok z dnia 10 października 2002 r., V CK 370/02

Dochodzenie stwierdzenia przez sąd nieważności czynności prawnej nie podlega ocenie na podstawie art. 5 k.c.

Sędzia SN Marek Sychowicz (przewodniczący)

Sędzia SN Antoni Górski

Sędzia SN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Gminy S. przeciwko Zygmuntowi B., Urszuli M. i Andrzejowi M. (następcy prawni Edwarda M.) o ustalenie nieważności umowy, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 10 października 2002 r., kasacji pozwanych od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 maja 1998 r.

oddalił kasację i zasądził od pozwanych na rzecz strony powodowej 1000 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację Zygmunta B. i Edwarda M. od wyroku Sądu Wojewódzkiego z dnia 20 maja 1997 r., ustalającego nieważność zawartej w dniu 20 listopada 1989 r. umowy o ustanowienie na ich rzecz użytkowania wieczystego. Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że oddana w użytkowanie wieczyste działka w chwili zawarcia umowy była przeznaczona w planie zagospodarowania przestrzennego pod uprawy rolne. Obowiązujące wówczas prawo dopuszczało oddanie w użytkowanie wieczyste jedynie gruntów przeznaczonych w planie zagospodarowania przestrzennego na cele zabudowy (art. 232 k.c. i art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, jedn. tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 14, poz. 74). Naruszenie tego wymagania ustawowego, stwierdzone także przez Naczelny Sąd Administracyjny wyrokiem z dnia 21 czerwca 1993 r., I SA 1757/92, spowodowało nieważność zawartej umowy o ustanowienie użytkowania wieczystego (art. 58 § 1

k.c.), dlatego powództwo o ustalenie nieważności tej umowy powinno zostać uwzględnione.

W skardze kasacyjnej pozwani podnieśli, że wyrok Sądu Apelacyjnego zapadł z naruszeniem art. 234 i 58 oraz 5 k.c. Naruszenia art. 5 k.c. skarżący dopatrywali się w tym, że grunt, którego spór dotyczy, jest położony w pobliżu drogi szybkiego ruchu W. – K., wobec czego jego rolnicze przeznaczenie w planie zagospodarowania przestrzennego w chwili zawarcia umowy było fikcją.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna może być rozpatrzona jedynie w zakresie, w jakim powołuje się na naruszenie art. 5 k.c., ponieważ pozostałe wymienione w niej podstawy kasacyjne nie zostały w ogóle uzasadnione.

Przesłanką zastosowania art. 5 k.c. jest czynienie przez uprawnionego użytku ze swego cywilnego prawa podmiotowego. Norma wyrażona w tym przepisie pozwala w pewnych sytuacjach uznać działania lub zaniechania uprawnionego za nadużycie przysługującego mu prawa i odmówić im ochrony. Kluczowe znaczenie dla oceny podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 5 k.c. ma zatem odpowiedź na pytanie, czy powołanie się przez stronę powodową na nieważność zawartej w dniu 20 listopada 1989 r. umowy o ustanowienie użytkowania wieczystego dla uzasadnienia wytoczonego powództwa o ustalenie nieważności tej umowy może być uznane za czynienie użytku z cywilnego prawa podmiotowego.

Według powszechnie przyjmowanego poglądu, sankcja nieważności czynności prawnej charakteryzuje się tym, że dotknięta nią czynność prawna od chwili dokonania nie wywołuje z mocy prawa, tj. bez potrzeby jakichkolwiek dalszych działań, zamierzonych skutków prawnych; stan ten podlega uwzględnieniu przez sąd z urzędu i ma charakter definitywny, co oznacza, że czynność prawna nieważna nie może być konwalidowana.

Nawiązując do wskazanych cech sankcji nieważności czynności prawnej, zarówno piśmiennictwo, jak orzecznictwo (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 1983 r., II CR 220/83, „Gazeta Prawnicza” 1984, nr 9, s. 8, z dnia 6 stycznia 2000 r., I CKN 1361/98, nie publ. i z dnia 5 lutego 2002 r., II CKN 726/00, „Izba Cywilna” Biuletyn SN 2002, nr 6, s. 48), sprzeciwia się uznawaniu powoływania się na nieważność czynności prawnej za czynienie użytku z cywilnego prawa podmiotowego. To, że nieważność jest uwzględniana przez sąd z urzędu, nie

wyklucza, oczywiście, powoływania się na nią przez każdą zainteresowaną osobę, np. w formie zarzutu procesowego lub – jak w niniejszej sprawie – w pozwie o ustalenie nieważności czynności prawnej. Jednakże we wszystkich tych wypadkach – jak trafnie wyjaśniono – mamy do czynienia jedynie z aktami o charakterze proceduralnym, nie będącymi realizacją uprawnienia wynikającego z norm prawa cywilnego materialnego. Sankcja nieważności czynności prawnej następuje bowiem już z mocy prawa, nie przewiduje się więc jakiegoś materialnego „uprawnienia do powołania się na nieważność czynności prawnej”, wykonywanego za pomocą wspomnianych aktów. Trafnie także zwrócono uwagę na trudność pogodzenia możliwości uznania powołania się na nieważność czynności prawnej za nadużycie prawa z nieodwracalnością sankcji nieważności czynności prawnej.

Jeżeli zatem działanie strony ogranicza się – tak jak działanie powodowej Gminy – do powoływania się na nieważność czynności prawnej, działanie to nie podlega ocenie z punktu widzenia art. 5 k.c., ponieważ nie może być uznane za czynienie użytku z prawa w rozumieniu tego przepisu.

Inaczej byłoby w wypadku wystąpienia wobec strony nabywającej użytkowanie wieczyste z roszczeniem o wydanie nieruchomości ze względu na nieważność umowy o ustanowienie tego prawa. Dochodzenie wymienionego roszczenia, jak zresztą każdego innego roszczenia materialnoprawnego uzasadnionego nieważnością czynności prawnej, jest niewątpliwie czynieniem użytku z prawa w rozumieniu art. 5 k.c., co otwiera drogę do oceny, czy czyniony użytek ma znamiona nadużycia prawa. Nawet jednak wówczas wątpliwa wydaje się dopuszczalność uwzględnienia przy ustalaniu nadużycia prawa okoliczności, w których doszło do nieważnego dokonania czynności prawnej.

Mając powyższe na względzie orzeczono, jak w sentencji (art. 393¹² k.p.c.).